

Θέατρο & Εκπαίδευση δεσμοί αλληλεγγύης

Γκόβας, Ν., Κατσαρίδου, Μ., Μαυρέας, Δ. (επιμ.). (2012).
Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση
ISBN 978-960-9529-01-3

Theatre & Education *bonds of solidarity*

Govas, N., Katsaridou, M., Mavreas, D. (eds.). (2012).
Athens: Hellenic Theatre/Drama & Education Network
ISBN 978-960-9529-01-3

«Σοκολάτα πικρή» - ένα εργαστήριο για τη βιώσιμη ανάπτυξη και την αλληλεγγύη των λαών

Ελένη Σβορώνου

Το άρθρο αυτό είναι ελεύθερα προσβάσιμο μέσω της ιστοσελίδας: www.TheatroEdu.gr
Εκδότης: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση
Για παραγγελίες σε έντυπη μορφή όλων των βιβλίων: info@theatroedu.gr

This article is freely accesible via the website www.TheatroEdu.gr.
Published by the **Hellenic Theatre/Drama & Education Network**.
To order hard copies write to info@theatroedu.gr

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ ΠΑΡΑΚΑΤΩ
Read the article below

Το άρθρο αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί δωρεάν για έρευνα, διδασκαλία και προσωπική μελέτη. Επιτρέπεται η αναδημοσίευση μετά από άδεια του εκδότη.

«Σοκολάτα πικρή» - ένα εργαστήριο για τη βιώσιμη ανάπτυξη και την αλληλεγγύη των λαών

Ελένη Σβορώνου

Περίληψη

Η σοκολάτα είναι ένα από τα προϊόντα εκείνα που οι καταναλωτές των «ανεπτυγμένων» χωρών αγοράζουμε σε χαμηλή τιμή η οποία όμως αποκρύπτει το υψηλό κόστος τους για το περιβάλλον και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η παγκοσμιοποιημένη οικονομία της ελεύθερης αγοράς έχει ένα υψηλό κόστος για τον άνθρωπο και τον πλανήτη. Το βραχυπρόθεσμο κέρδος υπήρξε παραπλανητικό. Στο φως της σημερινής κρίσης αντιλαμβανόμαστε ότι ούτε αυτό είναι εξασφαλισμένο. Το υφιστάμενο πρότυπο ανάπτυξης δεν είναι βιώσιμο. Στη ρίζα του προβλήματος βρίσκεται η κρίση αξιών. Η αλληλεγγύη, αλλά και η τιμιότητα, η τήρηση του νόμου, το ιδανικό του «καλού κ' αγαθού πολίτη» που μετέχει στα κοινά υποχώρησαν σημαντικά έναντι της ατομικής ευημερίας και επιτυχίας με κάθε μέσο. Η διαφθορά είναι ίσως το πιο χαρακτηριστικό φαινόμενο της κρίσης αξιών.

Στο εργαστήριο αυτό διερευνούμε εναλλακτικούς τρόπους για έναν βιώσιμο κόσμο, διασαφηνίζουμε τις αξίες μας και ασκούμαστε στις δεξιότητες του συνειδητοποιημένου καταναλωτή και του ενεργού πολίτη που σκέφτεται παγκόσμια και δρα.

Λέξεις κλειδιά: βιώσιμη ανάπτυξη, εκπαίδευση για τις αξίες, οικολογικό αποτύπωμα, ανθρώπινα δικαιώματα, αλληλεγγύη, ενεργός πολίτης, υπεύθυνος καταναλωτής.

Αναζητώντας το πρόσωπο του σύγχρονου σχολείου στην εποχή της κρίσης

Η δημιουργία κινήτρου για μάθηση και δουλειά, σε μαθητές και εκπαιδευτικούς, παραμένει ένα ζητούμενο σε ένα σχολείο που αναζητά τον ρόλο του σε μια κοινωνία που αλλάζει ραγδαία. Η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών, ο θεσμός των πιλοτικών σχολείων με «καινοτόμες» δράσεις όπως τα προγράμματα φιλαναγκωσίας, η θεατρική έκφραση, τα εικαστικά κλπ., στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η εισαγωγή των ερευνητικών εργασιών στο Λύκειο και άλλες αντίστοιχες προσπάθειες για την αναβάθμιση του σχολείου δηλώνουν τη διαρκή αναζήτηση του ιδανικού μείγματος «παραδοσιακής» διδασκαλίας και των λεγόμενων καινοτόμων μεθόδων που προάγουν την κριτική ικανότητα και σκέψη των μαθητών, τις δεξιότητες του ενεργού πολίτη, τις πολλαπλές ευφυΐες που διαθέτει κάθε μαθητής κ.ο.κ. Ιδιαίτερη θέση κατέχει μάλιστα στο νέο πρόγραμμα σπουδών η «εκπαίδευση για την αειφορία» (Υπουργείο Παιδείας 2011). Το ευρύτατο πεδίο της εκπαίδευσης για την αειφορία μπορεί να γίνει αντιληπτό ως «ομπρέλα» που περιλαμβάνει στοιχεία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και της Εκπαίδευσης για την Αειφορία, της εκπαίδευσης για τα δικαιώματα του παιδιού και τα ανθρώπινα δικαιώματα (Brander κ.α. 2002), της εκπαίδευσης για τον παγκοσμιοποιημένο πολίτη (Oxfam 2006), της αγωγής του καταπιεζόμενου (Freire 1972) και γενικότερα κάθε εκπαίδευσης που καθιστά τους αυριανούς πολίτες ικανούς να σκέφτονται παγκόσμια, να αντιλαμβάνονται το αλληλένδετο των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων (Sterling κ.α. 2005), να μπαίνουν στη θέση του «Άλλου» (του καταπιεζόμενου, είτε είναι ο άνθρωπος είτε το περιβάλλον) και να αναλαμβάνουν δράση για την επίλυση τους σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο (Σχίζα 2008).

Σύμφωνα με μια μικρή άτυπη και εμπειρική έρευνα που έκανε η παιδαγωγική ομάδα του WWF Ελλάς σε εκπαιδευτικούς από τον χώρο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Π.Ε.) και της Εκπαίδευσης για την Αειφορία στην αρχή του 2012 (με ερωτηματολόγια και προφορικές συνεντεύξεις, απάντησαν 15 εκπαιδευτικοί δραστήριοι στον χώρο της Π.Ε.), η εισαγωγή αυτών των «νησίδων καινοτομίας» στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη χώρα μας λειτουργούν μεν θετικά δίνοντας διέξοδο στη δημιουργικότητα μαθητών και εκπαιδευτικών, από την άλλη αδυνατούν να επιφέρουν την καινοτομία και την αλλαγή στο σύνολο

του εκπαιδευτικού συστήματος. Ωστόσο αυτές οι «νησίδες» καινοτομίας είναι πολύτιμες και συχνά, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις, αποτελούν αφορμή για την αλλαγή κουλτούρας σε ένα σχολείο.

Η κρίση που περνάει η Ελλάδα αλλά και ολόκληρη η Ευρώπη καθιστούν τα ερωτήματα για το σύγχρονο σχολείο πιο επιτακτικά: ποιος είναι ο ρόλος του σχολείου σήμερα; Εάν στη ευημερούσα κοινωνία των προηγούμενων χρόνων η εκπαίδευση για τον «Άλλον» ήταν επιβεβλημένη επειδή είχαν γίνει ορατές οι ανισότητες, οι αδικίες και η μη βιωσιμότητα του υφιστάμενου προτύπου ανάπτυξης, σήμερα προκύπτει και εντονότερα και το ερώτημα: τι είδους ανάπτυξη είναι βιώσιμη; Είναι εφικτή μια αειφόρος ανάπτυξη, όπου τα τρία σκέλη του τριγώνου της αειφορίας, κοινωνία-οικονομία-περιβάλλον, θα ισορροπούν; Είναι εφικτή η διαρκής ανάπτυξη εφόσον το οικολογικό αποτύπωμα της ανθρωπότητας είναι ήδη πέραν της φέρουσας ικανότητας του πλανήτη; (Πετρίδη 2012) Ένας διαρκώς αυξανόμενος πληθυσμός χρειάζεται όλο και περισσότερους φυσικούς πόρους για να ζήσει, έχοντας όμως ήδη εξαντλήσει το μερίδιο που του ανήκει και «κλέβοντας» φυσικούς πόρους από τις επόμενες γενεές (Global Ecological Footprint Network 2012). Παράλληλα έχει γίνει πια αισθητό ότι το υφιστάμενο πρότυπο ανάπτυξης εννοεί τη συγκέντρωση του πλούτου στα χέρια λίγων, εξουθενώνει τη μεσαία τάξη που ιστορικά στήριξε την αστική δημοκρατία, και δημιουργεί ανισότητες εντός των κρατών και των πόλεων. Έχει γίνει επίσης έντονα αισθητή η μεγάλη έκταση που έχει λάβει το φαινόμενο της διαφθοράς διαβρώνοντας τους θεσμούς και την ομαλή λειτουργία της δημοκρατίας, της οικονομικής και της κοινωνικής ζωής. Η κρίση αξιών είναι μια βασική συνιστώσα της τρέχουσας κρίσης.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η ανάπτυξη ως έννοια, με κύριο δείκτη το ΑΕΠ των χωρών, έχει υποσκελίσει την έννοια της προόδου που ήταν το κύριο αίτημα του Διαφωτισμού (Τσουκαλάς 2011). Η πρόοδος και η ευημερία των κρατών περιλαμβάνει ποιοτικά χαρακτηριστικά όπως ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η πρόσβαση στην παιδεία και στις υπηρεσίες υγείας, το προσδόκιμο ζωής, η ποιότητα του περιβάλλοντος κ.α. Έχουν γίνει βέβαια σημαντικές προσπάθειες καθιέρωσης εναλλακτικών δεικτών ευημερίας και προόδου στην παγκόσμια κοινότητα, το κυρίαρχο μοντέλο όμως εμμένει στην ανάπτυξη και στο αίτημα της διαρκούς αύξησης των οικονομικών μεγεθών. Η θεωρία της «αποανάπτυξης» είναι ίσως η πιο ριζοσπαστική προσπάθεια απάντησης στο αδιέξοδο της διαρκούς ανάπτυξης (Πετρίδη 2012). Ενδιαμέσως όμως θα βρούμε πολλές προσπάθειες ποσοτικοποίησης και συγκεκριμενοποίησης μιας ανάπτυξης που πλησιάζει περισσότερο στο όραμα της αειφόρου ανάπτυξης. Από τα «πράσινα οικονομικά» και τις προσπάθειες ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στην τιμή των αγαθών ως τη λειτουργία των τραπεζών με όρους κοινωνικής δικαιοσύνης και τις πειραματικά οικοκοινότητες, η αναζήτηση μιας απάντησης στο αδιέξοδο της «κλασικής» ανάπτυξης παράγει ιδέες, θεωρία και πράξη που ωστόσο αδυνατούν να επηρεάσουν το κυρίαρχο παράδειγμα. Γιατί; Γιατί ενώ διαπιστώνουμε το αδιέξοδο αδυνατούμε ως κοινωνία, σε εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, να οραματιστούμε και να εργαστούμε για την αλλαγή του;

Αντίθετα αναδιπλώναστε προς λιγότερα βιώσιμες λύσεις. Σε παγκόσμιο επίπεδο, η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Αειφόρο Ανάπτυξη» (Rio +20) που έγινε τον περασμένο Ιούνιο κατέληξε σε απογοητευτικά, όπως ήταν αναμενόμενο, αποτελέσματα (United Nations 2012 και WWF 2012). Σε εθνικό επίπεδο το περιβάλλον φαίνεται πως είναι ήδη το σιωπηλό θύμα της κρίσης. Σύμφωνα με τη σχετική έκθεση του WWF Ελλάς (Νάντσου κ.α. 2012), τους τελευταίους μήνες έχουν σημειωθεί σοβαρές περιβαλλοντικά επιζήμιες και αδικαιολόγητες, ακόμη και με οικονομικούς όρους, εξελίξεις. Ανάμεσα σε αυτές είναι η συνεχής αποδυνάμωση των διαδικασιών περιβαλλοντικής αδειοδότησης, οι «φωτογραφικές» ρυθμίσεις για περιβαλλοντικά επικίνδυνες και αμφιβόλου οικονομικής αξίας μεγάλες επενδύσεις, η νομιμοποίηση αυθαίρετων, ακόμα και σε προστατευόμενες περιοχές, η απεμπόληση της νομικά κατοχυρωμένης υποχρέωσης του κράτους για είσπραξη των προβλεπόμενων προστίμων, η νομική ρύθμιση για ανεξέλεγκτη πώληση δημόσιας γης, η νομοθετική ρύθμιση για απορρόφηση του 95% των δεσμευμένων για το περιβάλλον πόρων του Πράσινου Ταμείου στον κεντρικό προϋπολογισμό, η προώθηση των ρυπογόνων πηγών ενέργειας, όπως είναι ο λιγνίτης και ο λιθάνθρακας, και η αποδόμηση του εθνικού συστήματος περιβαλλοντικής διακυβέρνησης (Νάντσου, Λιαρικός & Χριστοπούλου 2011).

Κοιτάζοντας τη μεγάλη εικόνα του κόσμου και προσπαθώντας να εξηγήσει κανείς την εμμονή στην αναζωογόνηση του υφιστάμενου μη βιώσιμου προτύπου ανάπτυξης, μπορεί να δώσει τις δικές του εξηγήσεις ανάλογα με τις πεποιθήσεις του αλλά και με τα αναλυτικά εργαλεία που επιστρατεύει. Η Ιστορία, η Οικονομία, οι Πολιτικές Επιστήμες, η Κοινωνιολογία προσφέρουν ποικίλες προσεγγίσεις. Η διαπίστωση όμως ότι η κρίση αξιών, όπως εκδηλώνεται μέσα από την αύξηση του φαινομένου της διαφθοράς και την ηθική νομιμοποίηση της ατομικής ευημερίας σε βάρος του συνόλου και των θεσμών είναι βασικός πυλώνας του προβλήματος, μας οδηγεί σε ένα πεδίο όπου μπορούμε να παρέμβουμε μέσα από την εκπαίδευση. Η εισβολή του καταναλωτικού τρόπου ζωής και η ταύτιση της προσωπικής επιτυχίας και ευτυχίας με τη συσσώρευση υλικών αγαθών και status στην κοινωνία συνέβαλαν στην κρίση αξιών και στην χαλάρωση των δεσμών αλληλεγγύης στα ανθρώπινα συστήματα (σχολείο, οικογένεια, γειτονιά, πόλη, κράτος κλπ.) Ευρισκόμενοι οι ίδιοι μέσα στο

σύστημα είναι δύσκολο να το αλλάξουμε δίχως να αλλάξουμε τους εαυτούς μας. Το σχολείο μπορεί να γίνει φυτώριο αλλαγής αξιών μόνο που η προσπάθεια θα πρέπει να αφορά τόσο τους εκπαιδευτικούς όσο και τους γονείς και τους μαθητές. Η πιο αποτελεσματική διδασκαλία είναι δια του παραδείγματος. Αν οι μαθητές δεν δούνε τους ενήλικες να δημιουργούν σχέσεις αλληλεγγύης, δεν θα μάθουν ούτε οι ίδιοι να τις οικοδομούν. «Η σχέση διδάσκει σχέση» σύμφωνα με τα λόγια της ειδικού Πολέμη-Τοδούλου (2011). Αν οι αυριανοί πολίτες είναι σε θέση να δημιουργούν σχέσεις αλληλεγγύης και να αντιλαμβάνονται το κρυμμένο κόστος των καθημερινών επιλογών τους για τον άνθρωπο και το περιβάλλον του πλανήτη, ίσως θα διεκδικήσουν, ως πολίτες του κόσμου, έναν άλλο τρόπο ανάπτυξης. Μέσα από τη δημόσια δράση τους, ως πολίτες, και μέσα από τις καθημερινές τους συνήθειες, ως καταναλωτές.

Σοκολάτα πικρή: ένα εργαστήριο για την αγαπημένη λιχουδιά που μπορεί να αλλάξει τον κόσμο.

Το εργαστήριο αυτό που διαρκεί από δυο ως τρεις διδακτικές ώρες και προσαρμόζεται για μαθητές ηλικίας από 7 ετών και άνω έχει τους ακόλουθους στόχους:

Σε γνωστικό επίπεδο:

- Να γνωρίσουν οι εκπαιδευόμενοι την διαδικασία παραγωγής, κατανάλωσης και απόρριψης της σοκολάτας και τις επιπτώσεις της στο περιβάλλον, την κοινωνία και την οικονομία.
- Να κατανοήσουν την έννοια του οικολογικού αποτυπώματος.
- Να μάθουν για την παιδική εργασία και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- Να αντιληφθούν τις μεγάλες ανισότητες που απορρέουν από το υφιστάμενο πρότυπο ανάπτυξης.

Σε επίπεδο αξιών:

- Να διασαφηνίσουν οι εκπαιδευόμενοι τις αξίες που υπαγορεύουν τις καταναλωτικές τους επιλογές.
- Να καλλιεργήσουν την αλληλεγγύη για ανθρώπους και πρόσωπα που δεν θα γνωρίσουν ποτέ προσωπικά.
- Να καλλιεργήσουν την τιμιότητα και την ειλικρίνεια ως αξίες και να είναι σε θέση να αντιστέκονται σε πράξεις και επιλογές που τις ακυρώνουν.

Σε επίπεδο δεξιοτήτων:

- Να μπορούν οι εκπαιδευόμενοι να συνδέουν τις καθημερινές καταναλωτικές τους συνήθειες με τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον, την κοινωνία και την οικονομία.
- Να είναι σε θέση να υπερασπιστούν τις καταναλωτικές τους επιλογές.
- Να μπορούν να επιλέγουν προϊόντα και υπηρεσίες με βάση κριτήρια αειφορίας και να υπερασπίζονται τις επιλογές τους με επιχειρήματα.
- Να καταστούν ικανοί να αναλαμβάνουν δράση σε συλλογικό επίπεδο ως υπεύθυνοι πολίτες και καταναλωτές που σκέφτονται συστηματικά και παγκόσμια.

Το εργαστήριο αυτό είναι εμπνευσμένο από τη δουλειά της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης Fair Trade για το δίκαιο εμπόριο (Fair Trade Hellas 2012). Βασίζεται επίσης στην έννοια του οικολογικού αποτυπώματος, στο σχετικό παιδαγωγικό υλικό του WWF Ελλάς (WWF Ελλάς 2012) και στην «ιστορία των πραγμάτων» που ανιχνεύει τον κύκλο ζωής των προϊόντων που καταναλώνουμε και το κρυμμένο αποτύπωμά τους (The story of stuff project 2012). Η σοκολάτα, ως αγαπημένη λιχουδιά μικρών και μεγάλων, μπορεί να εγείρει το ενδιαφέρον των εκπαιδευόμενων και ταυτόχρονα ως προϊόν συνοψίζει πολλές από τις στρεβλώσεις και τις αδικίες που διέπουν το διεθνές εμπόριο και την ελεύθερη αγορά. Συνοψίζει την έννοια της μη βιώσιμης ανάπτυξης και προσφέρεται για διερεύνηση εναλλακτικών τρόπων λειτουργίας της αγοράς. Προσφέρεται επίσης ως θέμα εργαστηρίου για παιχνίδια ρόλων και ηθικά διλήμματα που καλούν τους εκπαιδευόμενους να γνωρίσουν τα όρια της αντίστασής τους στην απόκρυψη της αλήθειας. Το θέμα κρίθηκε επίσης πρόσφορο για συγγραφή βιβλίου για παιδιά (Σβορώνου 2012) με αυτό το θέμα που με τη σειρά του τροφοδότησε το εργαστήριο.

Η δομή του εργαστηρίου που έχει εφαρμοστεί σε τάξεις και σε ομάδες παιδιών σε πλαίσιο άτυπης εκπαίδευσης περιλαμβάνει τα εξής βήματα.

Βήμα πρώτο: Γνωριμία με την ομάδα με παιχνίδια σωματικής έκφρασης.

Εισαγωγή στο θέμα με ένα παιχνίδι «bingo». Στο παιχνίδι αυτό κάθε παίκτης λαμβάνει ένα χαρτί με ερωτήσεις σχετικά με την ιστορία και τη διαδικασία παραγωγής της σοκολάτας. Πρέπει να ψάξει τις απαντήσεις από τα άλλα μέλη της ομάδας. Στο χαρτί του σημειώνει το όνομα του συμπαίκτη που του έδωσε την απάντηση.

Κάθε ερώτηση πρέπει να απαντηθεί από διαφορετικό μέλος της ομάδας. Με αυτόν τον τρόπο γνωρίζονται τα μέλη της ομάδας και γίνεται κατανοητό ότι η γνώση της ομάδας είναι μεγαλύτερη από την ατομική γνώση. Ο πρώτος παίκτης που θα συμπληρώσει όλες τις απαντήσεις σωστά φωνάζει «bingo». Παρουσιάζει τις απαντήσεις. Αν είναι όλες σωστές, είναι ο νικητής. Καθώς διαβάζονται οι απαντήσεις διατρέχουμε σύντομα βασικές πληροφορίες για τη σοκολάτα.

Βήμα δεύτερο: Εικονοϊστορία.

Με βάση τις γνώσεις που ήδη έχει τώρα η ομάδα, καλείται να οργανώσει μια σειρά από εικόνες που της δίνονται ανακατεμένες και απεικονίζουν την ιστορία της σοκολάτας, από τη χρήση των κακαόδέντρων από τους προκολομβιανούς λαούς και τη σημασία που απέδιδαν στον καρπό και το ρόφημα που έφτιαχναν από αυτόν, έως την παρασκευή της πρώτης σοκολάτας στην Ευρώπη και τη ραγδαία διάδοση του προϊόντος. Οι εικόνες δε συνοδεύονται από επεξηγηματικό κείμενο επομένως η ομάδα πρέπει να κάνει υποθέσεις για το νόημά τους και τη σωστή χρονολογική σειρά. Δυο μέλη της ομάδας έχουν προηγουμένως αναλάβει τον ρόλο του παρατηρητή. Σκοπός τους είναι να παρατηρήσουν τη διαδικασία και να καταγράψουν τις παρατηρήσεις τους όσον αφορά τον τρόπο δουλειάς της ομάδας. Ποια στοιχεία βοηθούν την ομάδα να προχωρήσει και ποια τη δυσκολεύουν; Οι παρατηρητές καταθέτουν τις παρατηρήσεις τους στο τέλος του εργαστηρίου.

Βήμα τρίτο: Αφήγηση.

Η ομάδα οργανώνει την αφήγηση της ιστορίας με βάση τις εικόνες σχολιάζοντας αν θέλει την ιστορία και τη διαδικασία παραγωγής της σοκολάτας. Ήδη έχουν αναδειχθεί οι ανισότητες και οι αδικίες του ελεύθερου εμπορίου. Οι ντόπιοι πληθυσμοί των παραγωγών χωρών εργάζονται σκληρά στις φυτείες των κακαόδέντρων, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών, για πολύ χαμηλά μεροκάματα. Η παραγωγή του κακαόσπορου εξάγεται στις δυτικές χώρες όπου βρίσκονται και τα εργοστάσια επεξεργασίας του και παραγωγής σοκολάτας. Οι ντόπιοι στις παραγωγές χώρες, τελικά, ενώ διαθέτουν τον «καφέ χρυσό», τις φυτείες κακάο, παραμένουν φτωχοί. Θύμα της διαδικασίας είναι και ο φυσικός πλούτος αυτών των χωρών, τα τροπικά δάση. Ο μέσος χρόνος ζωής μιας φυτείας κακάο είναι γύρω στα 20 χρόνια. Η ανανέωση της ίδιας φυτείας κοστίζει περισσότερο από τη δημιουργία νέας. Έτσι νέες δασικές εκτάσεις αποψιλώνονται για την εξασφάλιση εδαφών για νέες φυτείες (Fair Trade 2012). Παρόμοια είναι και η ιστορία του καφέ, της μπανάνας, του βαμβακιού που προέρχεται από μεταλλαγμένους σπόρους που υπόσχονταν μεγάλη παραγωγή, αλλά και πολλών άλλων προϊόντων που καταναλώνουμε στον ανεπτυγμένο κόσμο. Πίσω από τις χαμηλές τιμές με τις οποίες τα αγοράζουμε, κρύβονται ιστορίες εκμετάλλευσης ανθρώπινων και φυσικών πόρων. Τα δυο τελευταία στοιχεία είναι αλληλένδετα. Η αυτάρκεια που είχαν πετύχει κοινωνίες στις τροπικές χώρες, έχοντας πετύχει τη δική τους ισορροπία αξιοποίησης των φυσικών πόρων τους χωρίς να υποβαθμίζουν τα τροπικά δάση, ανατράπηκε για χάρη μονοκαλλιεργειών όπως οι φυτείες κακαόδέντρων. Οι τοπικοί πληθυσμοί εξαρτήθηκαν στην ουσία από τους εμπόρους και τη βιομηχανία του προϊόντος που βρίσκεται πάντα στις δυτικές χώρες. Τα φυτοφάρμακα και τα λιπάσματα, εξάλλου, που χρησιμοποιούνται σε αυτές τις φυτείες εξαντλούν τα εδάφη και απειλούν την υγεία των εργαζομένων.

Σε μια εποχή που η διατροφή μας εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από λίγες πολυεθνικές, ο έλεγχος των προϊόντων που καταναλώνουμε καθίσταται όλο και πιο δύσκολος. Αν οι συνέπειες για την υγεία μας δεν λαμβάνονται σοβαρά υπόψη από τα διεθνή κέντρα λήψης αποφάσεων, πολύ λιγότερο λαμβάνεται υπόψη η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η ιστορία της σοκολάτας δίνει αφορμή στους συμμετέχοντες να μεταβούν από το συγκεκριμένο προϊόν στο υφιστάμενο πρότυπο ανάπτυξης και σε ζητήματα αειφορίας, αλληλεγγύης και κοινωνικής δικαιοσύνης.

Βήμα τέταρτο: Ζωντανέψτε μία σκηνή. Δείξε το πρόβλημα, ανίχνευσε πιθανές λύσεις.

Οι συμμετέχοντες σε μικρότερες ομάδες τώρα επιλέγουν μια από τις εικόνες της εικονοϊστορίας, αυτή που θεωρούν πιο σημαντική και πιο περιεκτική στην περιγραφή του προβλήματος. Η κάθε ομάδα πρέπει να ζωντανέψει την εικόνα με όποιο τρόπο σωματικής έκφρασης θέλει (σκετς, παντομίμα, παγωμένη εικόνα, χορό, αφήγηση κλπ.). Το κάθε μέλος της ομάδας πρέπει να έχει έναν διακριτό ρόλο στη σκηνή που διαδραματίζεται (παραγωγός, έμπορος, καταναλωτής, κλπ.). Οι ομάδες πρέπει να αναπαραστήσουν τη σκηνή έτσι ώστε να φαίνεται το πρόβλημα. Αφού προετοιμαστούν, παρουσιάζουν τη σκηνή τους. Στο δεύτερο γύρο των παρουσιάσεων η κάθε ομάδα πρέπει να παρουσιάσει την ίδια σκηνή δίνοντας μια λύση στο πρόβλημα.

Παρουσιάζονται οι σκηνές και γίνεται σχολιασμός στην ολομέλεια.

Καταγράφουμε σε χαρτί του μέτρου τις βασικές ιδέες που βγαίνουν από τις ομάδες.

Βήμα πέμπτο: Δωροδοκία στο εργοστάσιο σοκολάτας. Ηθικό δίλημμα.

Δημιουργούμε μια συνθήκη ηθικού διλήμματος όπου οι συμμετέχοντες καλούνται να σκεφτούν τι θα έκαναν αν καλούνταν να αποκρύψουν μια σοβαρή παρανομία στη λειτουργία ενός εργοστασίου σοκολάτας έναντι αδρής αμοιβής. Οι συμμετέχοντες καλούνται να γράψουν πώς θα αντιδρούσαν σε ένα χαρτί, ανώνυμα. Γράφουν τι θα έκαναν και πώς θα αισθάνονταν για τη στάση που θα επέλεγαν να κρατήσουν. Στο τέλος αποδεικνύεται ότι κάθε ένας από την ομάδα γνώριζε ένα κομμάτι της αλήθειας, κανείς δε γνώριζε όλη την αλήθεια. Αν είχαν συνεργαστεί πιθανόν θα έβρισκαν λύση.

Εδώ οι συμμετέχοντες που είχαν το ρόλο των παρατηρητών στο πρώτο βήμα καταθέτουν τις παρατηρήσεις τους. Σχολιάζουμε ποια εφόδια χρειαζόμαστε για να είμαστε ικανοί να αντιστεκόμαστε στις πιέσεις ενός συστήματος του οποίου αποτελούμε μέρος.

Βήμα έκτο: Κλείσιμο, αξιολόγηση. Ανάγνωση λογοτεχνικών αποσπασμάτων με τη σοκολάτα σε πρωταγωνιστικό ρόλο.

Επίλογος

Το εργαστήριο που παρουσιάστηκε είναι μια μικρή προσπάθεια διερεύνησης των ανισοτήτων και της υποβάθμισης του περιβάλλοντος που συνεπάγεται το υφιστάμενο πρότυπο ανάπτυξης. Δίνει έμφαση στον ρόλο του καταναλωτή αλλά και του πολίτη. Συχνά η ιδιότητα του καταναλωτή υποσκελίζει αυτή του πολίτη. Ωστόσο δε θα απείχε πολύ από την αλήθεια αν λέγαμε ότι κάθε καταναλωτική μας επιλογή είναι και μία πολιτική πράξη. Η σιωπηρή αποδοχή μιας άδικης αλυσίδας παραγωγής προϊόντος, μέσα από την αγορά του προϊόντος, μας καθιστά όλους συνυπεύθυνους. Πολύ περισσότερο μάλιστα εάν η συναίνεσή μας αφορά μια καταφανώς παράνομη πράξη που καλούμαστε να αποκρύψουμε. Οι λύσεις δεν είναι εύκολες ακριβώς επειδή είμαστε μέρος του συστήματος και είναι δύσκολο να σκεφτούμε δημιουργικά, έξω από το πλαίσιο και τη λογική του («thinking outside the box» σύμφωνα με την αγγλική έκφραση ή με μια «άλλη λογική» σύμφωνα με τον Robinson 2012). Η αλληλεγγύη θα μπορούσε να βρίσκεται σήμερα στον πυρήνα μιας άλλης λογικής εφόσον το υφιστάμενο σύστημα οικοδομήθηκε στη βάση της ατομικής υλικής ευημερίας και του ανταγωνισμού δίχως αρχές. Η αλληλεγγύη δεν είναι μόνο μια προϋπόθεση για ένα πιο βιώσιμο πρότυπο ανάπτυξης και ευημερίας των λαών αλλά και μια στάση ζωής τόσο επαναστατική σήμερα όσο και την εποχή του Ιησού. Σήμερα όμως είναι η Κοινωνία Πολιτών που καλείται να κάνει την ανατροπή. Εκπαιδεύοντας τους αυριανούς πολίτες για μία τέτοια αλλαγή οφείλουμε να αλλάξουμε και οι ίδιοι.

Βιβλιογραφία

Brander, P., Gomes, R., Keen, E., Lemineur, M., Oliveira, B., Ondrácková, J., Surian, A. & Suslova, O. (2002). *Compass - A manual on Human Rights Education with young people*. Council of Europe: Strasbourg. Διαθέσιμο στο: <http://eycb.coe.int/compass/>

- Fair Trade Hellas (2012). Fair Trade chocolate. Διαθέσιμο στο: <http://www.fair-trade-hub.com/fair-trade-chocolate.html#top>
- Freire, P. (1972). *Η Αγωγή του Καταπιεζόμενου*. Αθήνα: Κέδρος.
- Global Ecological Footprint Network (2012). http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/footprint_basics_overview/
- Νάντσου, Θ., Χασιώτης, Γ., Χριστοπούλου, Ι., Γεωργιάδης, Ν., Παξιμάδης, Γ., Πληθάρας, Α., Κορακάκη, Ε. και Κορδοπάτης, Π. (2012). *Δεσμεύσεις για εφαρμογή – Η περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα*. Ετήσια έκθεση του WWF Ελλάς για το 2011. Αθήνα: WWF Ελλάς. Διαθέσιμο στο: <http://www.wwf.gr/images/pdfs/nomothesia-report2012.pdf>
- Νάντσου, Θ., Λιαρικός, Κ. & Χριστοπούλου, Ι. (2011). *Ενίσχυση της προστασίας της φύσης. Πρόταση του WWF Ελλάς για ένα συνεκτικό, ισχυρό και αποτελεσματικό σύστημα προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος*. Αθήνα: WWF Ελλάς. Διαθέσιμο στο: <http://www.wwf.gr/images/pdfs/NATURE-policy-reform.pdf>
- Oxfam GB (2006). *Education for Global Citizenship. A Guide for Schools*. Διαθέσιμο στο http://www.oxfam.org.uk/education/gc/files/education_for_global_citizenship_a_guide_for_schools.pdf
- Πετρίδη, Π. (2012). *Το πρόταγμα της αποανάπτυξης. LastTapes*, 5. Διαθέσιμο στο: <http://www.lasttapes.gr/old/item/143-degrowth.html>
- Πολέμη-Τοδούλου, Μ. (2011). Φροντίζοντας την διαμόρφωση της ομάδας και του συγκινησιακού κλίματος κάποια βασικά στοιχεία και ασκήσεις για το Μ.Π.Ε. Διαθέσιμο στο http://www.google.gr/url?sa=t&trct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CEMQFjAA&url=http%3A%2F%2Ffalissavakis.gr%2Fanevasmena%2Fproject%2F1A._Diamorfosi_Omadas_Vimata_kai_Arxes.doc&ei=Ti8rUL6EAeOW0QX2qYGIDA&usq=AFQjCNHF7RPPQsihX3IvGJn1hGyvDKCNQ&sig2=IU_Gam_-h1_7pQhtA-IsfQ
- Robinson, K. (2011). *Άλλη Λογική*. Αθήνα: Εν πλω.
- Robb, B. (1998). What is values education and so what? *The Journal of Values Education*. Vol. 1 January 1998. Διαθέσιμο στο: <http://www.valueseducation.co.uk/articles/What-is-values-education-and-so-what.pdf>
- Sterling, S., Maiteny, P., Irving, D., Salter, J. (2005) *Linking thinking. New perspectives on thinking and learning for sustainability*. WWF Scotland. Διαθέσιμο στο: <http://assets.wwf.org.uk/downloads/linkingthinking.pdf>
- Σβορώνου, Ε. (2012) Ο βυθός με τα σοκολατόδεντρα. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σχίζα, Κ. (2008) *Συστημική σκέψη και περιβαλλοντική εκπαίδευση. Ένα διδακτικό μοντέλο που οικοδομεί την κριτική σκέψη και τη σχέση με τον «άλλον»*. Αθήνα: Δάρδανος.
- The story of stuff project (2012). Διαθέσιμο στο: <http://www.storyofstuff.org/>
- Τσουκαλάς, Κ. (2011, 30 Ιανουαρίου). Η ισότητα λησμονείται ως δύναμη ηθική. Συνέντευξη στον Β. Μουρδουκούτα. *Καθημερινή*. Διαθέσιμο στο: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_2_30/01/2011_430341
- Υπουργείο Παιδείας (2011). «Επιχειρησιακό πρόγραμμα εκπαίδευση και δια βίου μάθηση «Νέο σχολείο» (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο πρόγραμμα σπουδών στους άξονες προτεραιότητας 1,2,3.» Διαθέσιμο στο: <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps>
- WWF Ελλάς (2012). <http://www.wwf.gr>

Η **Ελένη Σβορώνου** είναι Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο WWF Ελλάς και συγγραφέας παιδικής και νεανικής λογοτεχνίας. Έχει σπουδάσει στη Φιλοσοφική Σχολή του Α.Π.Θ. και έχει κάνει μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο του Birmingham, στη Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Από το 1995 εργάζεται στο WWF Ελλάς. Από το 2000 έχει αναλάβει τον τομέα της εκπαίδευσης και κατάρτισης. Παράλληλα συντονίζει σεμινάρια δημιουργικής γραφής, αρθρογραφεί στην παιδική εφημερίδα Ερευνητές και είναι μέλος της συντακτικής ομάδας της ιστοσελίδας κριτικής λογοτεχνίας diavasame.gr. Το συγγραφικό της έργο περιλαμβάνει πάνω από 15 βιβλία μυθοπλασίας και γνώσης για παιδιά και νέους και διηγήματα για ενήλικες. Το εφηβικό βιβλίο της Στο αστερισμό των διδύμων ήταν υποψήφιο στα Κρατικά Λογοτεχνικά Βραβεία και στα βραβεία του περιοδικού Διαβάζω. Έχει διδάξει σε πολλά σεμινάρια εκπαιδευτικών και ενηλίκων και έχει σχεδιάσει και εμψυχώσει εκπαιδευτικά προγράμματα για τον πολιτισμό, τη φύση και την αειφορία για παιδιά, νέους και οικογένειες. Μαζί με την παιδαγωγική ομάδα του WWF σχεδιάζει παιδαγωγικό υλικό και δραστηριότητες Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Έχει ασχοληθεί, επίσης, με τον συμμετοχικό σχεδιασμό για την βιώσιμη ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο και με τον οικοτουρισμό και τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Έχει εκδώσει μελέτες και έχει συμμετάσχει σε μελέτες ανάδειξης τοπίου και πολιτιστικής κληρονομιάς. Περισσότερα στο blog: <http://paramythistopodilato.blogspot.com>

